

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Саньяк Ф. Гражданское законодательство французской революции (1789–1804) / пер. с фр. О.А. Старосельской-Никитиной. Москва: Изд-во Коммунист. акад., 1928. 374 с.
2. Адо А.В. Крестьяне и Великая Французская революция. Крестьянское движение в 1789–1794 гг. 2-е изд., дораб. и доп. Москва: Изд-во Моск. ун-та, 1987. 445 с.
3. Жорес Ж. Социалистическая история Французской революции: в 6 т. / вступ. ст. и ред. А.З. Манфред. Москва: Прогресс, 1976. Т. 1. Кн. 1: Учредительное собрание (1789–1791). 519 с.
4. Рюде Д. Народные низы в истории, 1730–1848 / пер. с англ. Е.И. Бухаровой, А.О. Зелениной; предисл. и ред. М.А. Барг. Москва: Прогресс, 1984. 320 с.
5. Жорес Ж. Социалистическая история Французской революции: в 6 т. / вступ. ст. и ред. А.З. Манфред. Москва: Прогресс, 1977. Т. 1. Кн. 2: Учредительное собрание (1789–1791). 407 с.
6. Документы истории Великой Французской революции: в 2 т. / отв. ред.-сост. А.В. Адо. Москва: Изд-во Моск. ун-та, 1990. Т. 1. 528 с.
7. Минье. История Французской революции / пер. с 9-го (1865 г.) фр. изд. под ред. и с предисл. К.К. Арсеньева. 6-е изд., печ. без перемен с 1-го рус. изд. Санкт-Петербург: Изд-во О.Н. Поповой, 1906. 430 с.
8. Хрестоматія з історії держави і права зарубіжних країн: навч. посіб.: у 2 т. / за ред. В.Д. Гончаренка. Київ: Ін Юре, 1998. Т. 2. 608 с.
9. Документы истории Великой Французской революции: в 2 т. / отв. ред.-сост. А.В. Адо. Москва: Изд-во Моск. ун-та, 1992. Т. 2. 352 с.
10. Лефевр Ж. Аграрный вопрос в эпоху террора (1793–1794) / пер. с фр. К.И. Раткевич; ред. и вступ. ст. П.П. Щеголева. Ленинград: Гос. соц.-экон. изд-во, 1930. 202 с.
11. Жорес Ж. Социалистическая история Французской революции: в 6 т. / под ред. А.В. Адо. Москва: Прогресс, 1978. Т. 2: Законодательное собрание (1791–1792). 647 с.
12. Рамбо А. История Французской революции 1789–1799 / пер. с фр. Петроград: Тип. Акц. О-ва Тип. Дела, 1914. 240 с.
13. Блок М. Характерные черты французской аграрной истории / пер. с фр. И.И. Фроловой; ред. и предисл. А.Д. Люблинской. Москва: Изд-во иностр. лит., 1957. 353 с.
14. Матвеева Т.О. Французька революція 1789–1794 років. Юридичний науковий електронний журнал. 2017. № 1. С. 14–17. URL: http://lsej.org.ua/1_2017/4.pdf (дата звернення: 28.10.2018).
15. Новак-Калаяева Л. Парадокси теорії та практики реалізації концепції прав людини: досвід Великої французької революції. Демократичне врядування. Львів, 2012. Вип. 10. URL: http://vivacademy.com/vidavnistvo_1/visnik10/fail/Novak-Kaljajeva.pdf (дата звернення: 28.10.2018).
16. Токвіль де А. Давній порядок і Революція / пер. з фр. Г. Філіпчук. Київ: ЮНІВЕРС, 2000. 224 с.

УДК 340.15

«ЗОЛОТА П'ЯТІРКА» РИМСЬКИХ ЮРИСТІВ ТА ЇХ ВКЛАД У РОЗВИТОК ЮРИСПРУДЕНЦІЇ

“THE GOLDEN FIVE” OF ROMAN LAWYERS AND THEIR CONTRIBUTION TO THE DEVELOPMENT OF JURISDICTION

Толкач А.М.,

*старший викладач кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права
Чернігівського національного технологічного університету*

У статті проаналізовано внесок у розвиток юриспруденції видатних юристів Риму, які увійшли в історію як «золота п'ятірка», – це Гай, Папініан, Павло, Ульпіан та Модестин. Доведено, що творчість римських юристів справила великий вплив на подальший розвиток правової науки. Зроблено висновок про те, що названі юристи розробили багато аспектів римського права, які стали класичними.

Ключові слова: римське право, юриспруденція, «золота п'ятірка» юристів.

В статье проанализирован вклад в развитие юриспруденции выдающихся юристов Рима, которые вошли в историю как «золотая пятерка», – это Гай, Папиниан, Павел, Ульпиан и Модестин. Доказано, что творчество римских юристов оказало большое влияние на дальнейшее развитие правовой науки. Сделан вывод о том, что названные юристы разработали многие аспекты римского права, которые стали классическими.

Ключевые слова: римское право, юриспруденция, «золотая пятерка» юристов.

The article analyzes the contribution of the prominent lawyers of Rome: Guy, Papinian, Pavlo, Ulpian and Modestin, who became known as “the golden five”, into development of jurisprudence. It is proved that the work of Roman lawyers had a great influence on the further development of legal science. It is concluded that the mentioned lawyers developed many aspects of Roman law, which became classical ones.

Key words: Roman law, jurisprudence, “the golden five” of lawyers.

Постановка проблеми. Римське право в історії людства посідає особливе місце і не втратило актуальності і дотепер. Доречно згадати чудовий афоризм: «Тричі Рим підкоряв собі світ: перший раз – своєю зброєю, другий – своєю релігією, третій – своїм правом, і всі три рази він еднав світ: перший раз – у державну єдність; другий – в єдність церкви; третій – в єдність права» [1].

У майбутньому вплив римського права став основою для становлення європейської юридичної науки Середньовіччя і Нового часу. Це здійснювалося шляхом прямого запозичення або через сприйняття принципів цього права.

Значна кількість наукових праць і досліджень римського приватного права містить невичерпний потенціал для нових наукових досліджень.

Метою статті є аналіз внеску видатних юристів Риму, а саме Гая, Папініана, Павла, Ульпіана та Модестина, у розвиток юриспруденції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичною основою дослідження стали праці відомих українських та зарубіжних науковців, таких як: О.М. Діденко, Г.Г. Демиденко, М.М. Корінний, О.С. Лейст, В.С. Нерсесянц, В.В. Ткаченко та інших.

Виклад основного матеріалу. Світська юриспруденція як самостійна галузь знань склалася у Стародавньому Римі в II – I ст. до н. е., а розквіт римської юриспруденції припадає на I ст. до н. е. – III ст. н. е. Найвідомішими юристами ранньої імперії були Гай, Папініан, Павло, Ульпіан, Модестин, які увійшли в історію як «золота п'ятірка юристів Стародавнього Риму». Як правильно зазначив В.С. Нерсисянц, творчість римських юристів справила великий вплив на подальший розвиток правової думки і це було зумовлено високою культурою римської юриспруденції, яка характеризується як детальністю, аргументованістю правового аналізу, чіткістю формулювань, численністю розроблених проблем загальнотеоретичного і юридино-технічного профілю, так і роллю, що випала на долю права в подальшій його історії [2, с. 90].

Свої знання про право юристи викладали у працях, вони вбачали зміст юридичної діяльності у трьох її складниках: *agere* – керувати юридичними діями сторін, *cavere* – складати документи та *respondere* – давати поради, консультувати [3, с. 275].

Згодом розпочинається усвідомлений процес становлення, а отже, і організаційного і методичного оформлення юридичної освіти.

Яскравим представником «золотої п'ятірки» був юрист Гай (Gaius) (2 ст. н. е.), але про нього, на жаль, не збереглося жодних біографічних даних, судити про його діяльність можна лише з його праць. Дослідники припускають, що він був родом із Малої Азії, з небагатої і незнатної сім'ї. Отримав гарну юридичну освіту. Належав до сабінянської школи права і займався наукою і викладанням. Його діяльність почалася при Адріані (117–138), а завершилася при Коммоді (180–192). Не викликає сумнівів і те, що Гай не тільки мав звичайну юридичну практику, а й активно займався теоретичною розробкою права, також викладав цю дисципліну, що впливає із самого навчального характеру його Інституцій. Окремі дослідники його творчості припускають, що текст, який дійшов до нас, це не що інше як студентський конспект його лекцій, оскільки в манускрипті присутні безліч скорочень, звичайних під час поспішного конспектування. Найвідоміша його праця – «Інституції Гая», яка є навчальним посібником з римського права у 4 книгах: перша книга – особи (*personel*), друга і третя – речі (*res*), четверта – дії (*actiones*).

Взагалі інституції (лат. *institutio*) – це настанова. У Давньому Римі – посібник з основ права, насамперед цивільного, авторами яких були Калістрат, Гай, Флорентин, Марціан, Павло, Ульпіан та ін. Але Інституції Гая (*Institutiones Gai*), укладені в II ст., є найвідомішими [4, с. 703]. Крім «Інституцій», написав ще кілька трактатів, фрагменти яких дійшли до нас у складі Дигест Юстиніана.

«Інституції Гая» – єдиний, що дійшов практично цілком і не постраждав від подальших вставок і виправлень пам'ятник римської юриспруденції класичного періоду. Рукопис з текстом «Інституцій» була виявлений у 1816 р. німецьким істориком Б.Г. Нібур у бібліотеці собору у Вероні. На відміну від більшості сучасних йому юристів, які звертали основну увагу на розбір реальних або гіпотетичних правових казусів, Гай прагнув вивести фундаментальні принципи, що лежать в основі права, і, вже виходячи з них, давати трактування окремих питань; також приділяв особливу увагу історії права та особливостям його застосування в провінціях [5, с. 262].

Характер викладу матеріалу в «Інституціях» відрізняється чіткістю, ясністю і простотою. Він підпорядковується сформульованому юристом принципом: «Усе право, яким ми користуємося, стосується або осіб, або речей, або позовів» [6, с. 109].

Підсумовуючи, треба зазначити, що «Інституції Гая» вивчалися у римських юридичних школах і послужили основою і зразком для «Інституцій Юстиніана» (увійшли в «Звід цивільного права» – «*Corpus iuris civilis*»). Виро-

блений Гаєм метод викладу матеріалу ліг в основу багатьох сучасних посібників з римського права.

Видатним римським юристом, ученим та державним діячем був Папініан Емілій (близько 150–212 рр.), який вивчав право під орудою відомого правника Квінта Цервдія Сцеволи. Автор багатьох наукових праць («Дослідження» у 37 книгах; «Відповіді» в 19 книгах; 595 фрагментів (витягів) із цих праць увійшли до складу Дигестів). Папініан виділявся розумінням потреб практики, умінням зв'язати окремі випадки із загальними принципами права. Роботи Папініана написані у блискучій правовій формі: точність і стислість думок, логічність і аргументованість висновків [7, с. 94].

Бували випадки, коли твердження римських юристів не співпадали і навіть суперечили один одному. У цьому разі суддя зобов'язаний був вважати найбільш авторитетною думку Папініана, з праць якого до складу Дигест Юстиніана увійшли 595 фрагментів (для порівняння: від Ульпіана – 2462, Павла – 2083, Гая – 535, Модестина – 345 фрагментів). А ще раніше імператор Костянтин наказав: «Щоб уникнути нескінченних суперечок юристів, знищити зауваження Ульпіана і Павла до тексту Папініана, оскільки вони не стільки виправляють його, скільки псу-ють в ім'я власного прославлення» [7, с. 111].

Крім блискучої професійної кар'єри, Папініан обіймав високу державну посаду – Префект преторія (керівник імператорської гвардії). Він досяг вищої після імператора посади – Префекта Преторії при імператорі Септимію Северу, який як мудрий правитель вважав за краще на вищі державні посади призначати професійних юристів, в т.ч. Ульпіана і Павла. Преторіанський префект був не тільки командиром гвардії, але також стояв на чолі фінансів і юстиції. Своїми професійними й особистими якостями Папініан здобув повагу імператора і любов народу. Ніхто інший не міг краще справитися з обов'язками префекта Преторії.

Після смерті Септимія Севера, який залишив імперію на двох своїх синів – Каракалу та Гету, префект преторія Папініан проводив політику злагоди поміж братами, щоб не було збурень в імперії. Водночас протидіяв незаконним намаганням Каракалі захопити одноосібну владу, цим викликав ненависть з боку останнього. Після вбивства Гети у 212 р. Каракала зажадав від знаменитого юриста виправдання своїх дій. Але Папініан, не вагаючись ні хвилини у виборі між смертю і втратою честі, відповів Каракалі, що «*non tam facile patricidium excusari potest, quam fieri*» («Виправдання вбивства не легше, ніж його вчинення»). За зухвалу відповідь він був негайно убитий на очах імператора. Того ж дня вбили і його сина, який обіймав посаду квестора.

Папініан віддавав перевагу казуїстичній формі розробки римського права. Вміло узгоджував установлені законом норми з особливостями кожного окремого випадку, розробкою проблем загальнотеоретичного і юридично-технічного профілю. За Папініаном, «закон є приписом, рішення мудрих мужів, приборкання злочинів, вчинених навмисно чи по невіданню, загальна обітниця держави» [8, с. 62].

Тут підкреслюється не тільки загальнообов'язковий, загальнодержавний характер закону, але і момент належного відповідно до праворозуміння стоїків. Характерним для Папініана було прагнення пов'язати юридичну практику з дослідженнями аксіологічних рис права. Він звертав увагу на такі особливості закону, як його загальноімперативність, раціональність, обов'язковість.

Праці Папініана були високо оцінені римськими та візантійськими юристами. Його називали «царем юристів», «апостолом права». Теоретична спадщина Папініана справила помітний вплив на розвиток юриспруденції [9, с. 423].

Наступним представником «золотої п'ятірки» юристів був Юлій Павел, давньоримський юрист III століття (к. 2 ст. – 235 р.). Він був одним з найвідоміших давньоримських правознавців. Часто іменується тільки як другим іменем – Павло. Учень К.Ц. Сцеволи. Вперше згадуєть-

ся як адвокат. Про життя Павла збереглося дуже небагато відомостей. Був помічником Папініана, коли той обіймав посаду префекта Преторія, одним з керівників імператорської канцелярії. Автор юридичних творів, зокрема про преторське та цивільне право. Його праці (близько 86 творів, 300 книг) характеризуються енциклопедичністю, точністю юридичного аналізу, самостійністю мислення. Найбільш відомими його творами є: Коментар до преторського едикту (в 80 книгах), Трактат про громадянське право (в 16 книгах). У подальшому витяги з праць Павла склали приблизно 1/6 частину Дигест [9, с. 402].

Римські юристи вважали природне право частиною права взагалі. Природне право, згідно з праворозумінням римських юристів, втілювало вимоги справедливості і загалом виражало основоположну ідею – право справедливе [10, с. 182].

Ідею взаємозв'язку та єдності різних складників права найбільш чітко виразив Павло: «Слово «право» вживається у кількох розуміннях: по-перше, «право» означає те, що завжди є справедливим і добрим, таке природне право. В іншому розумінні «право» – це те, що корисно всім чи багатьом у якійсь державі, це цивільне право. Всі ці розуміння одночасно присутні у загальному понятті права» [11, с. 433].

Причому природне право (*jus naturale humanorum* – природне право для людей), засноване на всесвітньому порядку й справедливості, є самостійним джерелом права поряд із фактично чинним правом (*jus positivum* – позитивним правом) [12, с. 33].

У «Коментарі до закону Цинція», що пізніше закріплено у Дигестах Юстиніана 1, 3, 29, Павло зазначив: «Той, хто чинить дії, зобов'язаний законом, порушує закон; той, хто оминає закон, дотримуючись його букви, порушує дух закону».

Одним із видатних представників «золотої п'ятірки» юристів був Доміцій Ульпіан (170–228 рр.) родом із Сирії. За життя обіймав різні високі державні посади, зокрема був Префектом преторія, як і його попередник Папініан. Загинув під час бунту преторіанських солдатів, викликаного палацовою інтригою.

Здобутки практичної діяльності римських юристів завершилися створенням правової теорії, яку остаточно розробив римський юрист Ульпіан. У теорії вказувалося на основне джерело права. Всі форми права, згідно з ученням Ульпіана, мають своїм джерелом законодавчу діяльність політично організованого народу. Необхідною умовою у законотворчості є те, що законодавче джерело повинно мати повноваження на видання законів [13, с. 60].

У складі чинного права у Римській імперії юристи виділяли три частини: природне право, право народів і право громадян. Природне право (*jus naturale*) вони поширювали на всіх живих істот – всі народжуються вільними. У людському суспільстві, за Ульпіаном, до його установлень відносились передусім шлюб, сім'я, виховання. Вимогам природного права підлягають усі інші частини права.

Право народів (*jus gentium*) – загальне всім людям, право, яке природний розум встановив між усіма людьми. Право народів юристи тлумачили як правила міждержавних відносин, норми майнових і інших договірних відносин римських громадян з не римлянами.

Право громадян або цивільне право (*jus civile*) регулювало відносини між вільними римлянами на основі звичаєвого права, законодавства народних зборів, преторського права. «Цивільне право, – відзначав Ульпіан, – не відокремлюється цілком від природного права чи права народів <...>. Таким чином, наше право є або писаним, або неписаним, як у греків; із законів одні написані, інші не написані» [8, с. 65].

Право у Стародавньому Римі поділялося на приватне і публічне. Ульпіан публічне право відносив до положення держави, приватне – до користі окремих осіб. Приватне право, вважав він, містить у собі розпорядження права цивільного (права громадян). Основну увагу юристи приділяли приватному праву. Юриспруденцію Ульпіан визначав

як науку про справедливість і несправедливість – «пізнання божественних і людських справ, знання справедливого і несправедливого». На основі цього була сформована теорія про поділ правової дійсності на приватне та публічне право, яка була визнана багатьма середньовічними країнами, що запозичили норми римського права, і згодом стала важливим складником сучасного європейського права [13, с. 60].

Авторитет Ульпіана був досить високий, його називають «вождем юристів» і «наймудрішим з юристів», написані ним твори вивчають у юридичних школах. Заслуга Ульпіана полягає у тому, що він першим дав визначення публічного і приватного права, а також класичне формулювання абсолютної імператорської влади («Те, що вирішив принцепс, має силу закону»). Всі його досягнення згодом були взяті на озброєння європейськими юристами епохи абсолютизму (XVII – XVIII ст.).

У Дигестах Юстиніана, що включають уривки з творів приблизно 40 найбільших римських правознавців, фрагменти з трактатів Ульпіана займають близько 40% всього обсягу. Таким чином, можна стверджувати, що римське право нам значною мірою відомо за роботами Ульпіана.

Останнім представником плеяди видатних юристів був Модестин Геренній. Роки його народження і смерті невідомі, він був римським юристом і державним діячем III століття. Вчився у відомого римського юриста Ульпіана. Тринадцять років жив у Далмації. У Римі обіймав найвищі державні посади – в 226–244 роках був префектом, виступав як респондент з юридичних справ, давав уроки права римському імператору Максиміану. Був одним з небагатьох юристів, що отримали право *jus respondendi* – привілей давати свої рішення у цивільних справах як би від імені імператора.

Самим поширеним афоризмом римських юристів був: «*Dura lex, sed lex*» («Суворий закон, але це закон»). Імператив (веління) права як справедливого права Модестин формулював так: «дія (сила) права: повелівати, забороняти, карати» [8, с. 63].

Він був автором декількох юридичних творів у всіх галузях права, з яких до нашого часу дійшли тільки уривки, що увійшли до складу Дигест (345 фрагментів). У творях Модестина «*Pandectae*», «*Regulae*» і «*Differentiae*» надані загальні огляди права, в кількох монографіях були розроблені окремі питання (найбільша з них – «*De excusationibus*» написана грецькою мовою). Зробив значний внесок у формулювання деяких питань юридичної доктрини і практики [14].

У 426 р. імператором Валентином III був виданий закон «про цитування юристів», за яким висловлюванням п'яти юристів – Папініана, Гая, Павла, Ульпіана і Модестина – була надана обов'язкова юридична сила. У разі розходження думок цих юристів пропонувалося дотримуватися позиції, за яку висловилися більшість, а за рівності голосів віддавалася перевага думці Папініана [15, с. 58].

Тобто праці названих юристів визнавалися джерелом права. Згодом положення їхніх учень було включено в Дигести (Кодифікація Юстиніана). На момент видання закону всі ці корифеї давно були мертві, тому отримали назву «сенат мертвих» [16, с. 87].

Висновки. Таким чином, діяльність римських юристів була переважно спрямована на задоволення потреб правової практики і пристосування чинних норм права до потреб правового спілкування. Вони розробили багато аспектів римського права, які стали класичними. «Золота п'ятірка» юристів своїми правовими концепціями: поділом права на публічне і приватне, вченням про юридичних осіб, права та обов'язки громадян, зробили суттєвий внесок у створення юриспруденції. Чимало сучасних понять, термінів та юридичних конструкцій бере початок у працях римських юристів.

Отже, зусиллями римських юристів було створено нову науку – юриспруденцію.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ihering Geist des romis chen Rechts. I.C.1 URL: <http://pravo.uawsi.com/u3/022958.html>
2. Нерсесянц В.С. Правопонимание римских юристов. Советское государство и право. 1980. № 12. С. 85–93.
3. Діденко О.М. Місце юридичної науки в системі суспільних наук: зародження, становлення та розвиток. Вісник аграрної історії. 2013. Вип. 4–5. С. 273–282.
4. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. К.: «Укр. енцикл.», Т. 2 : Д–Й. 1999. 744 с.
5. Корінний М.М. Інституції Гая. Правничий вісник Університету «КРОК». С. 261–271. URL: file:///C:/Users/User/Downloads/Pvuk_2014_20_35.pdf
6. Інституції Гая (143 р. н.е.). Хрестоматія з історії держави і права зарубіжних країн: У 2 т. / За ред. члена-кореспондента Академії правових наук України В.Д. Гончаренка. К.: Ін Юре. 1998. Т. 1. С. 106–140.
7. История политических и правовых учений (Краткий курс) / Под ред. В.С. Нерсесянца. М.: Норма, 2000. 352 с.
8. Демиденко Г.Г. Історія вчень про право і державу: навчальний посібник. Харків: Консум, 2004. 432 с.
9. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. К.: «Укр. енцикл.». Т. 5: П–С. 2003. 736 с.
10. Проблеми правосвідомості особи: навч. посібник / С.С. Сливка, О.В. Гришук, Т.З. Гарасимів та ін.; за ред. О.М. Балинської. Львів: ЛьвДУВС, 2010. 508 с.
11. Нерсесянц В. С. Философия права: учебник для вузов. М.: Издательская группа ИНФРА-М – НОРМА, 1997. 652 с.
12. Пастушок Г.І. Значення основоположних цінностей римського права для формування правової традиції Європейського Союзу. Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. 2016. Вип. 8. С. 31–37.
13. Ткаченко В.В. Лекції з історії розвитку державно-правових відносин у давньогрецькій та давньоримській цивілізаціях. К.: МАУП, 2005. 382 с.
14. Найдавніші юристи Риму. URL: http://allref.com.ua/uk/skachaty/Naiydvavnishy_yuristy_Rimu
15. Омельченко О.А. Римское право: учебник. 2-е изд., исправл. и доп. М.: ТОН-Остожье, 2000. 208 с.
16. История политических и правовых учений: учебник. / Под ред. О.Э. Лейста. М.: Юридическая литература, 1997. 576 с.

УДК 342.725:94(477.8)''19''

СВОБОДА ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ В ДРУГІЙ РЕЧІ ПОСПОЛІТІЙ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ (ПЕРША ПОЛОВИНА 1920-Х РР.)

FREEDOM OF EXPRESSION IN UKRAINIAN LANGUAGE IN SECOND POLISH REPUBLIC: REGULATION PROBLEMS (FIRST HALF OF 1920s)

Турчак О.В.,

*доктор юридичних наук, доцент,
начальник науково-дослідної лабораторії (військово-історичних досліджень)
Наукового центру Сухопутних військ
Національної академії Сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного*

Стаття присвячена аналізу правового становища українців у Польщі в першій половині 20-х рр. XX ст. Акцентується увага на проблемі свободи самовираження української нації за допомогою мови та віри. Висвітлюються питання реалізації свободи вираження поглядів українською мовою в Другій Речі Посполитій.

Ключові слова: правове становище українців, свобода вираження поглядів, українська мова, свобода віросповідання, Друга Річ Посполита.

Статья посвящена анализу правового положения украинцев в Польше в первой половине 20-х гг. XX в. Акцентируется внимание на проблеме свободы самовыражения украинской нации посредством языка и веры. Раскрываются вопросы реализации свободы выражения взглядов на украинском языке во Второй Речи Посполитой.

Ключевые слова: правовое положение украинцев, свобода выражения взглядов, украинский язык, свобода вероисповедания, Вторая Речь Посполитая.

The article is devoted to the analysis of the legal status of Ukrainians in Poland in the first half of the 20's of the XX century. The focus is on the problem of freedom of expression of Ukrainian nation by language and faith. Problems of freedom of expression realization in Ukrainian in the Second Polish Republic are covered.

Key words: legal status of Ukrainians, freedom of expression, Ukrainian language, Freedom of religion, Second Polish Republic.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розбудови Української держави особливий інтерес викликає дослідження правових засад становища та діяльності українців у складі іноземних держав, зокрема Другої Речі Посполитої, які у міжвоєнний період (1918–1939 рр.) опинилися у її складі в результаті геополітичних змін, що настали після Першої світової війни. Окреслена проблема особливо актуалізується тим, що українці опинилися у складі Польщі внаслідок воєнних дій і переділу Східної Європи. Польська влада розглядалася українцями як окупаційна та тимчасова. Їхнє негативне ставлення до Другої Речі Посполитої підкріпилося дискримінаційною державною політикою.

Важливим чинником самоідентифікації українського населення у міжвоєнній Польщі була свобода самовираження за допомогою мови та віри, в які українська нація заковує свою історію, свій всебічний багатовіковий державотворчий досвід, здобутки культури, світоглядні ідеї, свою самобутність.

Актуальність теми зумовлена сучасними подіями, що відбуваються в Україні в контексті правового гарантування свободи висловлювання, вираження поглядів українською мовою. Погоджуємося з дослідницею Л. Ярмол, що свобода вираження поглядів є однією з фундаментальних можливостей людини, котру людство виборювало